

Schuyt, Kees, *Het spoor terug. J.B. Charles | W.H. Nagel 1910-1983* (Amsterdam: Balans, 2010, 640 blz., ISBN 978 94 600 3240 0).

Onder het pseudoniem J.B. Charles kreeg Willem H. Nagel in 1953 landelijke bekendheid door de publicatie van zijn *Volg het spoor terug*. Het was een controversieel maar ook onthullend boek waarin hij zich keerde tegen het fascistische kwaad dat hij in de oorlog als verzetsman had bevochten en dat volgens hem sedert enige jaren opnieuw de kop op stak. Met dit boek verzette hij zich tegen het herstel van het vooroorlogse gezag in Nederland dat er onder andere toe geleid had dat 'landverraders' niet of in onvoldoende mate waren bestraft en zelfs opnieuw belangrijke functies bekleedden. In zijn ogen waren in 1940-1945 verzetsmensen de enigen geweest die echt 'goed' waren. De morele maatstaven die de basis van de daden van het verzet waren geweest hadden dan ook de richtlijnen voor de naoorlogse politiek en samenleving moeten vormen. Toen dat niet gebeurde, ging hij als J.B. Charles (ontleend aan één van zijn namen als verzetsman) opnieuw in verzet.

Volg het spoor terug werd een klassieker in de Nederlandse literatuur. Het deed met zijn controversiële stellingname en zijn aanklacht tegen 'misdaden tegen het burgerlijk fatsoen en geweten' veel stof opwaaien. Een run op de boekhandels en talloze herdrukken waren het gevolg. Later, in 1962 kreeg het boek een opvolger in J.B. Charles' *Van het kleine koude front* dat even onverzoenlijk was waar het de aantasting van de morele maatstaven van het verzet in de oorlog betrof. Die onverzoenlijkheid gold overigens ook de 'weervarkens', ex-communisten die volgens hem meedraaiden met de wind van de tijd en die geen eigen overtuiging of moreel besef hadden. De artikelen in deze bundel bleken naadloos te voorzien in de behoefte van een jonge generatie Nederlanders aan een scherpe definiëring van goed en kwaad waarmee ze zich af konden zetten tegen de generatie van hun ouders.

Verzetsman en literator zijn twee van de vijf 'gezichten' van Willem Nagel die Kees Schuyt in deze indrukwekkende biografie als leidraden neemt. Nagel was ook een jurist met een internationale reputatie. Met zijn proefschrift over de golven van verhoogde criminaliteit in de jaren dertig in het Oost Brabantse Oss (1949) toonde hij het belang van onderzoek naar de oorzaken van crimineel gedrag aan en werd hij de grondlegger van de Nederlandse criminologie. Later verschoof zijn belangstelling naar de relatie tussen dader en slachtoffer en naar de politieke criminaliteit. Schuyt is zelf ook jurist (en socioloog) en promoveerde in 1972 bij Nagel. Door uitgebreid in te gaan op een aantal belangwekkende kwesties in Nagels vakgebied en door een scherp beeld te schetsen van Nagels werkwijze als jurist en hoogleraar weet hij ook deze kant van Nagels bestaan inzichtelijk te maken. Nagel als dichter en stimulerende medewerker van de literaire tijdschriften *Podium* en *Maatstaf* en zijn rol als 'public intellectual' in het Nederlandse maatschappelijke debat maken de vijf gezichten compleet. Daarnaast komt ook Nagels persoonlijke leven, als echtgenoot, vader en vriend ruimschoots aan bod.

Schuyt heeft vooral gezocht naar elementen die eenheid konden aanbrengen in de ogenschijnlijke onverenigbaarheden van Nagels publieke bestaan. De constatering dat Nagels angst voor de terugkeer van het fascisme zijn naoorlogse leven heeft beheerst is misschien wel het belangrijkste eenheidschepende element te noemen. In de beschrijving van Nagels maatschappelijke activiteiten en van zijn poëzie laat Schuyt keer op keer zien dat de angst voor het Beest in de mens Charles/Nagel nooit meer losliet. Aan die angst ontleende Nagel zijn levenslange boosheid (maar ook zijn wankelmoedigheid), zijn weigering compromissen te sluiten ten gunste van politieke doelen, en zijn anti-Duitse gezindheid. Om er greep op te krijgen, schreef hij gedichten en ging hij steeds weer het publieke debat aan over actuele kwesties zoals de toelating van fascistisch Spanje tot de NAVO of de

gratieverlening aan de 'vier van Breda'. Volgens Schuyt vertegenwoordigden de vijf gezichten dan ook niet zozeer tegenstrijdigheden in Nagels persoon maar waren het eerder elkaar aanvullende aspecten van diens persoonlijkheid die door de tijd heen voortdurend veranderden in hun onderlinge verhouding.

Schuyt heeft duidelijk veel respect en waardering voor zijn onderwerp maar dat heeft hem niet kritiekloos gemaakt voor de fouten die Nagel maakte en diens blikvernaauwing op latere leeftijd. Hij positioneert Nagels hoogtepunt in zijn werk en maatschappelijk prestige in de eerste helft van de jaren zestig. Na 1965 werd Willem Nagel zich bewuster van zijn eigen positie in de samenleving, wist hij wat er van hem verwacht werd en leefde daar ook naartoe. Zijn authenticiteit leed daaronder, hij overschreeuwde zichzelf soms en zijn blik raakte regelmatig vertroebeld, vooral waar het zijn publieke werk en optreden betrof. Schuyt weet de lijn van opkomst, bloei en neergang overtuigend uit te werken in zeventien hoofdstukken die gegroepeerd zijn rond cruciale momenten en keerpunten in Nagels bestaan. Overall geeft hij de nodige context in een evenwichtige verhouding met het levensverhaal. Samen met de soms wel erg gedetailleerde uitweidingen heeft dat tot een forse omvang van de biografie geleid maar door de spanningsbogen die Schuyt hanteert en de veelzijdigheid van Charles/Nagels bestaan, in combinatie met de soepele schrijfstijl zijn de bijna zeshonderd pagina's tekst zonder meer gerechtvaardigd.

TITY DE VRIES, RIJKSUNIVERSITEIT
GRONINGEN

Bouwens, Bram, Sluyterman, Keetie, **Verdiept verleden. Een eeuw Koninklijke Boskalis Westminster en de Nederlandse baggerindustrie** (Amsterdam: Boom, 2010, 454 blz., ISBN 978 90 8506 949 2).

Het is een cliché om te constateren dat Nederland een door mensenhanden gemaakt land is, maar dergelijke opmerkingen hebben een kern van waarheid. Dat blijkt eens te meer uit dit fraai geïllustreerde boek over de Nederlandse baggerindustrie, met als rode draad de bedrijfsgeschiedenis van Koninklijke Boskalis Westminster. De onderneming ontstond in 1910 uit de firma Joh. Kraaijeveld en E. van Noordenne. In 1930 werd de firma omgezet in de NV Baggermaatschappij Bos & Kalis. Pas in 1971 ging de vennootschap naar de beurs en verloor het gaandeweg het familie karakter. Het chronologisch gestructureerde boek volgt in ieder hoofdstuk een aantal thema's, zoals de strategie, de markt, de techniek, het personeelsbeleid en de internationalisering. Het boek, vooral gebaseerd op het bedrijfsarchief en voor de laatste periode interviews, geeft door zijn reikwijdte een goed beeld van deze voor Nederland belangrijke bedrijfstak in de negentiende en twintigste eeuw.

Gedurende de negentiende eeuw en een groot deel van de twintigste eeuw waren de meeste baggerbedrijven tamelijk klein en in handen van families waarvan de namen nog bekend in de oren klinken, zoals Bos, Kalis, Van Hattum, Kraaijeveld en Volker. Zij werkten en werken veelal samen bij de uitvoering van projecten, al duurde het tot 1935 voordat een kartelorganisatie ontstond (Centrale Baggerbedrijf). Welke rol het kartel speelde na 1945 komt helaas nauwelijks aan de orde. Opvallend was verder de regionale concentratie in de Alblasserwaard. Rijkswaterstaat (RWS) was veruit de belangrijkste opdrachtgever die de regie stevig in handen hield. Bij de aanbesteding van werken door RWS hadden de baggeraars maar weinig te zeggen over het bestek, de prijs of de uitvoering. Volgens de auteurs veranderde dat met de uitvoering van de Afsluitdijk en de Zuiderzeewerken in het interbellum. De baggeraars hadden steeds meer ervaring in binnen- en buitenland en bovendien trokken ze zelf ingenieurs aan. Toch wordt nergens hard gemaakt dat de relatie